

## ВНЕСОК С. О. МАКАРОВА У СТВОРЕННЯ МІНОНОСЦІВ

Історія появи міноносців, есмінців і торпедних катерів починається у другій половині XIX ст., коли під час Турецької війни з'явилися перші міноноски. Пов'язаний цей факт був із ім'ям адмірала Степана Осиповича Макарова.

Одним із результатів Кримської війни, що закінчилась у 1856 р., для Російської імперії стало підписання в Парижі мирного договору, згідно якому вона не мала права мати власний флот на Чорному морі. Але у 1877 р. розпочалась війна з Турцією, яка мала сильний військовий флот з усіх відомих на той час досягнень військової техніки. Тому на Чорному морі Російська імперія могла проводити лише оборонні дії, захищати свої береги за допомогою мін та берегових батарей.

Вести військові дії без моря було неможливо, адже саме по ньому мали здійснюватися перевезення боєприпасів і продуктів на Чорноморське узбережжя Кавказу для сухопутних військ. Тому виникла нагальна необхідність у пошуках інших шляхів боротьби із флотом супротивника.

У листопаді 1876 р. лейтенант С. О. Макаров розробив проект оснащення швидкохідного пароплаву мінними катерами. Згідно проекту, пароплав мав доставляти катери до баз супротивника і вночі спускати їх на воду для несподіваної атаки кораблів супротивника. Ця ідея не була одразу позитивно сприйнята військовим командуванням. Але війна, що неминуче насувалась, заставляла його йти на поступки і використовувати будь-які засоби, які хоча б у чомусь могли допомогти країні у військових діях.

С. О. Макаров отримав у командування крейсер «Великий князь Костянтин», який мав право облаштувати за своїм проектом. На борту він мав чотири катери. Зокрема було створено і застосовано все облаштування для піднімання на борт і спуск на воду мінних катерів. Спочатку використовували шестові міни – мінний заряд, що був закріплений на довгому (6 м) шесті, який виставляли з катера під час атаки ворожого корабля. Пізніше С. О. Макаров сконструював міну «крилатку»,

яку катери буксирували за собою. Підходячи до ворожого корабля таку міну підводили під дно корабля – його найбільш вразливе місце.

12 квітня 1877 р. було розпочато війну з Турцією. Пароплав С. О. Макарова «Костянтин» вже був готовий для проведення воєнних дій. Перші спроби провести атаку на ворожі кораблі були невдалими, що дуже порадувало недоброзичливців і заздрісників С. О. Макарова. Але надалі операції, які здійснював С. О. Макаров, ставали все більш вдалими. А найголовнішим стало те, що турки відчували певну небезпеку і вже не відчували себе володарями Чорного моря. Після макарівських операцій, особливо після вдалого нападу на турецькі кораблі поблизу м. Сулін, турки обережно виходили в море і намагалися більше не потрапляти в поле зору російських портів.

Перемога під час Сулинської операції відіграла в житті С. О. Макарова велике значення. Морське міністерство тепер подивилось на нього зовсім з іншого боку і нагородило орденом Володимира 4-го ступеня. Але сам Степан Осипович був незадоволений результатами. Адже ще не було потоплено жодного великого ворожого корабля. Справжній успіх його справи прийшов 12 серпня 1877 р. у битві під Сухумі, де було виведено з ладу великий ворожий корабель. Позитивні результати кораблів-міноносок вже ніхто не заперечував, тому С. О. Макаров у своїх проектах пішов далше і запропонував замість шестових і крилатих мін використовувати нові на той час самоходні міни – торпеди.

Ідея створення торпеди належить також вітчизняному винахіднику І. Ф. Александровському, який у 1865 р., вперше у світі, представив у Морське міністерство проект міни, яка сама рухалася, і назвав її «торпедою» від назви тварини – електричний скат. Тільки через рік подібні міни було спроектовано винахідником Уайтхедом. Але Морське міністерство не довіряло винаходу І. Ф. Александровського, хоча його міни були швидшими у русі. Тому держава закупила міни Уайтхеда витративши 1 млн. рублів.

Тривалий час С. О. Макарову не давали торпед. Тільки у грудні 1877 р. йому вдалося їх отримати і здійснити першу у світі торпедну атаку поблизу Батумі, хоча

вона виявилася невдалою. І хоча матеріальних збитків турки не отримали, однак від такої торпедної атаки були дуже вражені.

14 січня 1878 р. під командуванням С. О. Макарова крейсер «В. К. Костянтин» під час Батумського рейду вперше у світі потопив ворожий корабель за допомогою торпедних мін. Після цієї перемоги на Чорному морі у цій війні воєнні дії більше не проводились. 19 лютого 1878 р. мирова угода у Сан-Стефано принесла кінець війні, у якій російський флот проявив себе блискучими перемогами над таким сильним супротивником, яким був турецький флот.

Стосовно технічних вдосконалень ще у 1878 р. С. О. Макаров запропонував використовувати на мінних катерах комбіновані механічні установки з форсажними двигунами для короткочасного збільшення швидкості корабля під час атаки. Практично така установка була збудована лише у 1947 році. Таким чином С. О. Макаров започаткував новий клас малих військових кораблів, носіїв торпедних мін. Ці бойові катери могли наносити удари ворожим кораблям різної величини в будь-якому місці моря. Звичайно, для закордонних флотоводців досвід С. О. Макарова мав величезне значення, тому й ретельно вивчався.

Після закінчення війни Степан Осипович не переставав займатись проектуваннями та дослідженнями в галузі міноносців. Зокрема, одним із перших наступних завдань він поставив перед собою зробити проект мінного корабля, який при малій вартості будівництва і невеликих розмірах міг би самостійно пересуватись по морю без спеціальних парохідів-перевізників. Для цього необхідно було підвищити морехідні властивості нових кораблів-міноносок. Було збільшено розміри, підвищена швидкість руху, збільшено потужність механічних установок. Перша така міноноска С. О. Макарова складалась з однієї парової машини системи «компаунд» і одного-двох торпедних апаратів. Такі міноноски могли діяти максимально на відстані 100 миль від берега. І це був їх недолік, адже на великих територіях театру військових дій їх використовувати не можна було. Зокрема, в Російській імперії таких міноносок було збудовано 102 штуки. Надалі С. О. Макаров активно працював над проектами оснащення великих бойових кораблів торпедними установками.

Пріоритет у створенні перших торпед, перших міноносок і перших міноносних бойових кораблів, по-праву належить Російській імперії. Але згодом, на межі XIX і XX ст., держава поступилася у розвиткові торпедної справи іншим провідним країнам через свою технічну відсталість.

Пізніше величезне значення відіграли кораблі-міноноски у Російсько-Японській війні. С. О. Макаров передбачав війну з Японією і неодноразово у зверненнях до командування наголошував на необхідності посилення флоту на Дальньому Сході, зокрема мінного.

Призначення його на посаду командуючого флотом на Тихому океані 5 лютого 1904 року розпочало процес вдосконалення там вітчизняного міноносного флоту. Зокрема він констатував, що міноносний флот знаходився в досить плачевному стані. І тільки загибель адмірала С. О. Макарова 13 квітня 1904 р. не дала довести до запланованого кінця процес активного ремонту і вдосконалення мінного флоту для боротьби із японцями і оборони Порт-Артура.

Вже в роки Великої Вітчизняної війни міноносці наблизились до крейсерів. А пізніше, коли в них з'явилися управляючі ракети, стали справжніми крейсерами і за допомогою своїх ракет могли наносити удари як по кораблям, так і по береговим мішеням. Надалі завдання торпедних кораблів перейняли на себе підводні човни.